

Kerekes Pál

E-könyvészet a könyvtárosképzésben

2010 első félévében kezdődött el az elektronikus könyv mint önálló médium oktatása az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetében. Jelen tanulmány a kurzus tananyagát, módszertanát mutatja be.

A kezdetek

Amint megjelentek a már kereskedelmi méretekben árusított dedikált e-könyvolvasó készülékek (2008–2009), világossá vált, hogy egy teljesen új könyv alakítás és szöveg disztribúciós platform lépett be az információtechnológia vezérelte elit- és mindennapi kultúrába. Hirtelen megteltek a hazai elektronikai szaktalpakok és mobilszolgáltatók ügyfélszolgálatai az e-bookok széles kínálatával. Világszerte ismert márkák (Kindle, Nook) özönlöttek az országba, a becslések szerint 2010-ben, majd 2011-ben legalább évente tízezer készülék érkezett csomagküldő szolgáltatón keresztül egyéni felhasználókhoz. Elősegítette a kereslet növekedését a maihoz képest kedvező valutaárfolyam, valamint az a kedvezmény a szállító részéről, hogy a vámot és áfáját is magára vállalta. Így gyakorlatilag harmincezer forint alatti és körüli áron lehetett hozzájutni például a Kindle 3 modellhez, amely valóban minden elképzelhető kényelmet és olvasási segédfunkciót teljes skálán nyújt. Kezdetekben a T-online rendkívül kedvező részletfizetési ajánlattal is promotálta az általa forgalmazott (Hanvon) e-olvasót.

Ebbe a forrongásba kapcsolódott be az Apple a maga táblagépeivel. Az iPad új kategóriát teremtett. Ez a multimédiás gépezet általános kulturális kitesztköznek készült, de igazolódott időközben, hogy a nagytesztköz benne a könyvolvasási lehetőség. A könyv, amely ezen a készüléken a maga teljességében jelenhet meg: illusztrációkkal, színben gazdag címlappal, kétoldalas képi megjelenítésű olvasással, szimulált lapozással, valódi oldal-számozással (a Kindle sokat bíralt százalékos terjedeleomosztása helyett). Ráadásul az iPad hozzátéhet a könyvhöz videót, hangot, interaktív táblázatokat, animációt, sok egyebet. Megszületett a könyv helyett a könyvapplikáció. Könyvtár-applikációk is hamar megjelentek. Ezek a gyűjteményalkalmazások – Könyv-Tár, Goobbook, Ingyen-Könyv, MEK Book – százas nagyságrendben szol-

gálnak (nagyreszt) huszadik századi műveket. A mobiltelefonra platformizált könyvszarmazékok is teret nyertek.

Az elektronikus könyv a gépi evolúció mellett terjesztési megújulási dimenziót is kapott. A globalitás, a kereskedelem elektronikus formáinak meggyökerezése (PayPal, hitelkártya-használat, bank-számlához kötött azonnali vásárlás) rendkívül megkönnyítette a könyvhöz való hozzájutást. Maga a könyvelérés szubvencionált formája, a könyvtári szolgáltatás is választút elé került: meg kellett kezdenie az e-könyvkölcsönzést, különben helyette ezt üzleti vállalkozások, vagy maguk a kiadók honosítják meg. Új fogalmak keletkeztek: szövegberlet, textlizing. [1]

Csak ebből a néhány felsorakoztatott eseményből is értelmezhető, hogy egy új könyves jelenséggel állunk szemben az e-book esetében. Ennek a tanulmányozása, a hallgatókkal való megismertetése vitathatatlan oktatói feladat. Akkor is, ha természetesen még nem alakultak ki az e-bookkultúra stabil (ha nem is végleges) ismertetőjegyei, alapstruktúrái. Az ELTE Könyvtár- és Információtudományi Intézete 2010-ben meghirdette közismereti tárgyként az e-könyvészeti képzést. Azóta már a harmadik kurzus is lezajlott, tehát van mód tapasztalatok és következtetések levonására.

Az e-könyv fogalmának meghatározása

A tananyag megtervezésében a legfontosabbnak azt tartottam, hogy ne csak az e-könyvolvasó ké-

*A kurzus tananyagából készült könyvformátumú összefoglaló (Kerekes Pál: Az elektronikus könyv. Budapest, Ad Librum, 2010. 133 p.) témaszerkesztője Sebestyén György tanszékvezető. A könyv frissített változatát (Kerekes Pál: E-book kalauz. Az elektronikus könyv kisenciklopédiája. Budapest, Kossuth Kiadó, 2011. 200 p.) 2011-ben a Frankfurter Könyvvásár magyar kiállítóterében mutatta be Kizsl Péter intézetigazgató, egyben tájékoztatást adva a hazai e-könyves oktatás kezdeteiről, tendenciáiról.

szülékek nyújtotta szövegalakíságot értsük az e-könyvön, hanem minden olyan könyvművet, amely elektronikusan olvasható, elérhető. Tehát az asztali számítógépen vagy noteszgépen, akár telefonon és még más eszközökön (táblagép, tévé stb.) felsorakoztatott könyveket is e-könyvnek kell tekinteni. Ez a megközelítés kizárta azt a várható hozzáállást is, hogy a kurzusra úgy tekintsenek a hallgatók, mint trendi eszközök (Kindle, Nook, iPad, Sony reader) termékismertetőjére és kipróbálási lehetőségére. Természetesen az eszközmegismerés igénye is fontos, de az oktatás ilyen irányba vitele a problémakör leegyszerűsítése lenne.

Ennek megfelelően alapvető terminológiai kérdés, hogy miképp határozzuk meg az e-könyv fogalmát. A legegyszerűbb megfogalmazás, amelyet a Wikipédia is használ: „Az e-könyv az elektronikus formában létrehozott és terjesztett könyv.” Koltay Tibor már sokkal árnyaltabban írja körül a meghatározást és nehézségeit: „...az e-könyv egyaránt magába foglalja az Interneten forgalmazott szöveget és az olvasáshoz szükséges hardvereket, azaz könyvolvasó eszközöket (készülékeket). A szöveg a hardvertől nem választható el, és nem írható újra. Mindez úgy érvényes, hogy továbbra is hozzájuthatunk olyan könyvtartalmakhoz, amelyeket aztán asztali számítógépünkön, notebookon, PDA-n és más eszközökkel olvashatunk. Uralkodóvá azonban a fenti értelemben vett – bár még messze nem szabványosított – e-könyv látszik válni.” [2]

Az e-bookkalauzban ezt a definíciót ajánlottam: „Az e-könyv elektronikus formában készült és készletezett könyv, amely elektronikus vagy elektronikusan vezérelt felületeken olvasható, de ki is nyomtatható. Az e-könyvnek, mint a p-könyvnek két funkciója van: közvetíteni, illetve tárolni az információt (p, mint print, mint papír)”. [3]

Megfigyelésem szerint egy új folyamat is érzékelhető a fogalmak fejlődésben. Az angol kifejezéseket az eszközre értjük, a magyar szavakat pedig a tartalomra értelmezzük. Az e-book, e-reader tehát a dedikált olvasói céleszközt jelentené, az e-könyv pedig a tartalmat, a művet, az alkotást. Ezt a fejleményt én elfogadhatónak, követhetőnek tartom. Más kérdés, hogy mi lesz a nyelvi valóságban néhány év múlva.

A kurzus tematikája

A Háború és béke vagy a Zalán futása a könyvbarátok számára ma még többnyire betűemlék,

nyomatott írásműhöz kapcsolódó élmény. Az új nemzedékeknek az alapművek már karaktersorozatokat jelentenek, a fiatalok jelentős része számítógépen találkozik először az irodalom nagy alkotásaival. Mindez nem okoz műveltségi fellazulást, a textvariációk nem címkézhetők minőségi védjegyekkel. A nyomtatott könyv sem különb egy selyemre írott alkotásnál, vagy az agyagba égetett feljegyzéseknél. Ezek is írásformák, értéktáruk. Az internet szerves és átlátható fejlődés eredménye, kulturális gazdagodást hozott, még ha néha idegenkedünk is vadhajításaitól.

A könyv még sohasem volt ilyen magas társadalmi elismertségben, mint ma. Érdeemes emlékeztetni: már nem papírboltok félreeső sarkában árulják a nyomtatott kiadványokat, nem is könyvkötők műhelyeiben, mint keletkezése idején, hanem pazar palotákban, vagy a plázákban belül a legkiemeltebb helyeken. Az e-book, ha lehet, még magasabb társadalmi presztízzsel bír, úgynevezett prémiumtermék. Ebből a találkozásból a tartalom kipróbált anyagai – érték, időállóság, útjelzés – még magasabb szinten emelkedhetnek ki.

Már van rálátásunk, időben és térben megfigyelhetjük: a digitális olvasáskultúra is finomodik, tökéletesedik. A kijelzők, monitorok, elektronikus platformok változhatnak, mint a könyv is fejlődött évszázadok alatt. A lényeg ugyanaz marad: a mű el kell jusson az olvasóhoz. Az olvasókat meg kell nyerni a betűnek, legyen az nyomtatott szöveg vagy elektronikus text. Az e-book nem végállomás, a könyvexpressz robog tovább. A tematika kidolgozásában arra törekedtem, hogy az e-könyvet mint történetileg kialakult médiumot mutassam be. Tehát az új formák és eszközök ismertetése mellett mindig visszanyúltam a tárgyalt digitális témakör nyomtatott gyökereire. Eleve két bevezető szövegrészletet emeltem ki, ezeket majd minden órán újból elemeztük.

Fitz József: „A könyv fejlődése mindig tükre, naplója volt az emberiség fejlődésének; ami találmányt a korok felvetettek, ami természeti erőt az ember irányítani tanult, a könyv igyekezett a maga céljára hasznosítani. Ki tudja, milyen találmányokkal jön a jövő s milyen lesz a jövő könyve? Csak annyi bizonyos, hogy akkor is az ezerarcú élet, az emberiség haladásának tükre lesz.” [4]

Kner Imre: „...a könyvnyomtatás mindig hatalmas tényezője volt az emberi kultúra fejlődésének, s azt nemcsak szolgálta, de alakította is. A könyvnyomtatás mindig hatása alatt állott kora összes műsza-

ki és gazdasági, társadalmi és szellemi irányzatainak, és amikor ezen kulturális területek érdekeinek kiegyenlítésére törekedett, közvetítő, tehát közvetve alakító hatást is gyakorolt fejlődésükre.” [5]

A konkrét tematika az alábbiak szerint formálódott ki:

- Könyv és e-könyv: rokonok vagy versenytársak. Az e-könyv fogalma
- Az e-könyv és olvasója: a tudáslogisztika új utakon. E-könyv-karakterisztika
- Az e-olvasás antropológiája Gutenberg előtt és után. Olvasási képlet
- Az e-könyv rövid története. Hazai és nemzetközi fejlődés. Michael Hart, a Gutenberg Project alapítójának munkássága
- E-könyvek lelőhelyei, a tartalom elérése. Hazai és globális e-könyvtárak
- Az elektronikus könyvek vásárlása. Hazai és globális könyvforgalmazók, könyvforgalmazói rendszerek, kiemelten érintve: Amazon
- Szerző és olvasó: egy pályán vagy külön utakon? A Digital Right Management (digitális jogkezelés) e-könyv vonatkozásai. A szabad hozzáférés problematikája
- Szövegplatformok: ePub, PDF, PRC (Kindle formátum) könyvapplikáció, hibridkönyv
- Az e-könyvolvasó (e-reader) jellemzői, a piacvezető gépezetek bemutatása. E-reader nélküli e-könyves eszközök
- Könyvkölcsönzés e-módra: szöveglízing, textbérlet, kiadói és könyvtári e-könyvkölcsönzés
- Nemzetközi folyamatok: a Google Books jelenleg, Apple iBooksStore, self-publishing (önmenedzselésű könyvkiadás, független publikálás)
- Az e-könyv határterületei: hangoskönyv, videokönyv, POD (Print on Demand), számítógépes irodalmi műfajok

A képzés szakirodalma

Tekintettel arra, hogy maga az egész témakör teljesen új, nagyon fontos, hogy megfelelő szakirodalmat adjunk a hallgatók kezébe. Ne legyen a diáknak az az érzése, hogy nincs kimunkált szakanyag, tehát helye van a hallgatói és akár az oktatói rögtönzésnek. Fontosnak tartottam, hogy ne csak szöveges ismeretforrásokat adjak meg, tekintettel arra, hogy nincs igazán – nem is lehet – tapasztalata a kurzus résztvevőinek az e-könyves világ helyszíneiről, eszközeiről, kommunikációs pontjairól. Az alábbi szakirodalmi ajánlás készült a tananyaghoz:

Könyvek, szócikkek, tanulmányok

Ambrus Attila József: A Gutenberg- és a Neumann-galaxis. Szakdolgozat. Pécs : PTE FEEK Könyvtartud. Int., 2010.

<http://mek.oszk.hu/08500/08595>

„Betű” versus „képernyő” vita – (Nagy György, Tószegi Katalin, Vajda Kornél írásai). In: Könyv és Nevelés, 2011. (13. évf.) 1. sz.

http://olvasas.opkm.hu/index.php?menuId=125&action=browser&year_id=17&number_id=77

Dávid Adrienne: A digitális dokumentum szerepe az információs társadalomban. Szakdolgozat. Budapest : ELTE BTK IKI, 2007.

<http://mek.oszk.hu/05600/05675>

Kerekes Pál: Az elektronikus könyv. E-könyv, e-könyv-olvasó, e-könyv-kereskedelem. Budapest, Ad Librum, 2010.

Kerekes Pál: Az elektronikus könyv. E-könyv, e-könyv-olvasó, e-könyv-kereskedelem. Budapest, Kossuth Kiadó, 2010. Elektronikus kiadás, elérhető a Multimédiaplaza kínálatából

Kerekes Pál: Az elektronikus könyvek kölcsönzésének problémái: szövegbérlet-, textlízing-konstrukciók megjelenése. In: Tudományos és műszaki tájékoztatás, 2011. (58. évf.) 5. sz. 191-198. old.

http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?issue_id=526&id=5496

Kerekes Pál: Polcon az e-könyv. In: Könyv és Nevelés, 13. évf. 2011. 3. sz. 64-71. old.

http://olvasas.opkm.hu/portal/felso_menusor/konyv_es_neveles/polcunkon_az_ekonyv

Koltay Tibor: E-könyvek: technológia és birtoklás. In: Médiakutató, 2010. ősz

http://www.mediakutato.hu/cikk/2010_03_osz/04_e-konyvek/01.html

Nagy Gyula: Az olvasás új formája. Az e-könyv-olvasók és a táblagépek forradalma. Szakdolgozat. Szeged : Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 2011.

<http://mek.oszk.hu/09600/09627>

Prezentációk

Drótos László: Honnan jönnek az e-könyvek? Budapest : A digitalizálástól az e-könyvekig – OSZK, K2 kísérleti műhely szakmai nap. 2010. november 24.

<http://mek.oszk.hu/html/irattar/eloadas/2010/e-konyvek.ppt>

Moldován István: E-book-ok, könyvtárak, OSZK. Kaposvár : Networkshop 2011. április 27.

<http://mek.oszk.hu/html/irattar/eloadas/2011/netwrsh-ebook.ppt>

Moldován István: Kereslet és kínálat e-book témában. Budapest : XVI. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál. 2009. április 24.

<http://mek.oszk.hu/html/irattar/eloadas/2009/e-book-konyvfesztival.ppt>

Blogok

E-könyv olvasók

<http://ekonyvolvaso.blog.hu>

Kindlevarázs

<http://kindlevarazs.wordpress.com>

Könyvkonnektor

<http://www.konyvkonnektor.hu>

Szemléltetés, hálózati konzultáció

Zajlik a konzultáció világszerte a tankönyvek átalkításáról. A változásokat nem az ismeretanyag bővülése generálja – pedig erre is gondolhatnánk –, hanem a számítástechnikai eszközök fejlődése, illetve specializációja.

Már maga a személyi számítógép általánossá válása is megrengette a tanítás és szemléltetés módszertanát. A még szembetűnőbb formaváltozást azonban a note-bookok elterjedése hozta, hiszen így mobillá vált a tananyagok elérése. Bárhol lehet tanulni, készülni az órákra egy táskába rejtett noteszgép birtokában: az otthon, a könyvtár, mint hagyományos helyei a magolásnak, elvesztették monopolhelyzetüket. További bővülést, szinte áttörést, teljes fordulópontra az iPad általánossá válása jelentheti. Szinte zsebben hordozhatjuk magunkkal a teljes tanulási időszakra vonatkozó összes anyagot. Színes, érdekes, szemléletes kivitelben.

Hozzá kell tenni, még nem dőlt el semmi, sok újdonság jöhet, még az is előfordulhat, hogy visszatérünk az ábécés-könyvekhez. De nem lehet figyelmen kívül hagyni a számítógépes szemléltetés és tanulási anyagkezelés inspiratív módszereit. Az alábbi, kialakulóban lévő internetes műfajokat használtam:

Infografika

Ez a műfaj a prezentáció, az absztrakt, a táblázat keveréke. Jellemzője, hogy egy téma valamilyen metszetét, szempontrendszerét egy jól áttekinthető rajzfolyamba rendezzi. Mondhatni plakátszerű formában és világossággal, szinte agresszívan közli az információt. Teljes formagazdagságában a számítógép kijelzőjén érvényesül, de ki is nyomtatható. A tanulást nagyon jól segítik az infografikák, különösen az olyan diákok számára, akik vizuálisan tanulnak könnyebben. Könyves info-

grafikák a The Digital Reader [6] és az Infographic & Data Visualizations [7] honlapról tölthetők le. Ugyan angol nyelvűek, de dinamikus képességük miatt bárki számára érthető. Magyar infografikai oldal [8] is elérhető, sok eredeti magyar nyelvű készlettel, többnyire angol nyelvű átvételekkel.

Említeni lehet a kategórián belül egy talán még agresszívabb műfajt: a video-infografikát. Ez eszközrendszerében ugyanaz, mint az infografika, csak további mozgó, átváltozó címkék, egyszerű piktogramok is segítik a megértést. Nem direkt a könyvről, de mindenképp az információ-gazdálkodásról szól az a képes tanmese, amelyen keresztül meg lehet ismerni ezt az ábrázolási módot. Néhány nagyon egyszerű angol mondat van ugyan benne, de akár azok figyelmen kívül hagyásával is érthető és követhető. Címe: What Happens to Your Digital Life When You Die? (Mi történik a digitális élet-adatoddal halálozódás után?) [9]

Skype konzultáció

Az elmaradt órák pótlására kiválóan alkalmas. Egyszerű free Skype előfizetés ugyan elég lehet, ha csoportot képez az előadó az előzetesen jelentkezettek címeiből; de ha szemléltetni is akarunk egyidejűleg, egy könnyen elérhető és minimális költségű kiegészítő program szükséges. Ily módon lehetővé válik, hogy a résztvevők ugyanazt a képernyőt látják egyidejűleg (a tanárét természetesen). Ezzel a technikával prezentációk kivetítése egyszerű és hatásos. A hálózati konzultáció fejlettebb, de jelentősen költségesebb formája lehet a Webcast. Ez esetben egy előre felvett prezentáció követhető gyakorlatilag korlátlan számú hallgató részére, és a szemléltetés után lehetőség van természetesen élő konzultációra is.

Két év során két alkalommal éltem a Skype lehetőségével. Az volt a tapasztalatom, hogy a diákok szívesen fogadják ezt a kapcsolattartási újítást, ugyanakkor kevesen vettek részt valóban a felkínált alkalmon. Ennek oka, hogy a magánéletében azért nem mindenkinek áll rendelkezésére megfelelő számítógép és csendes környezet: ezek természetesen szükségesek. Másrészt a diákok Skype címe az oktató gépén marad, ennek megfelelően óhatatlanul látom, hogy a diák mikor van fent a hálózaton. Érthető, hogy ez nem kellemes az adott személy számára, ez már a digitális magánélet kereteit feszegeti. Ennek a problémának az elkerülésére lehet az a módszer, hogy a konzultáció idejére külön címet generálnak a résztvevők. Ez azonban nehézkes.

Podcast, blog

Tekintettel arra, hogy az elektronikus könyv világában a változások havi szinten mérhetők, szükséges az aktualitások követésére a legfrissebb technikák és médiaműfajok megismerése, követése. Az iTunes (Apple tartalombolt) kínálatából letölthető Podcastok népszerű formában, bár szakmaiság igényével adnak képet a vizsgált terület eseményeiről.

A „Podcasting” szó az „iPod” és a „broadcasting” szó összeolvadásából keletkezett. A kifejezés félrevezető lehet, mert a podcasting-technológia használatának nem feltétele egy iPod vagy bármilyen hordozható zenelejátszó. PC-én és notebookon is elérhető. A podcasting lehetővé teszi hang- és videoanyagok közzétételét az interneten, úgy, hogy a felhasználók feliratkozhatnak az adott anyag újdonságait tartalmazó feedre, azaz előfizethetnek egy adott témakör programjaira. Az új adások automatikusan letöltődnek a felhasználó gépére a program indításakor. Gyakorlatilag egy rádiós beszélgetéshez hasonló szakmai konzultációhoz jut az előfizető. Előnye abban áll, hogy a „műsor” hallgatása közben egyéb tevékenység is folytatható. Sőt a felvétel letölthető és továbbvihető, tehát például autóvezetés közben is hallgatható. A kurzus során ajánlott podcast: *Hármas könyvelés, Könyvkonnektor*.

A szakmai blog – ez már közismert, széles körben írt és olvasott műfaj – oktatási segédanyag, információforrásnak is jól használható. Előnye, hogy mindig friss információkat tár fel, és többnyire konfliktusos pontokat helyezve előtérbe. Ez érdekes és vitára ösztönző, a diákok számára is aktivizáló. Persze sokszor el kell viselni egyes blogok túlzott személyességét, különösképpen szóhasználatát, divatos szófordulatokat előnyben részesítő nyelvhasználatát. Ezek a hátrányok azonban bőven ellensúlyozódnak az előnyökkel: az aktualitásokkal, a naprakészséggel, a meghökkentő problémafelvetésekkel. A kurzuson ajánlott blogok: e-könyvolvasó blog, Kindlevarázs, Könyvkonnektor.

Video, könyvapplikáció, epikus animáció, effektkönyv

Alapfeladat a hallgatókkal megértetni, hogy a könyv új formákat vesz fel, a szövegközpontúság megmaradásával, ám néha a szövegkezelés hagyományos geográfiájának megváltoztatásával. Szövegföldrajz alatt azt értem, hogy a szöveg egy információs oldal részeként már nem bizonyosan a

legszenbetűnőbb helyet foglalja el, hanem beágyazódik a további jelrendszerek összességébe. Tehát kép, animáció, videobetét, hanganyagok között oszlik meg a szöveg. Gyakran oldalanként másként. Ezt az infoglobalitást bővítik a beillesztett játékok, filmrészletek; gyerekönyvek esetében még a kifestésre váró nyers illusztrációk is. A text gyakran oldalt, vagy az alsó csíkban fut, az illusztratív elem foglalja el a központi helyet. Intelligens és színvonalas programoknál adott a lehetőség, hogy a szöveg egy választással középpontba kerüljön. A hibridkönyv elnevezés talán jól szemlélteti ezt a változást, szüntelen változékonyságot.

Külön kategória az epikus animáció. A könyv és a rajzfilm együttesének nevezhetnénk ezt a formát. A szöveg alatt zene, vagy hanghatások jelennek meg. Külön lehetőség, hogy a szöveget – kiválasztásra – fel is olvassa a rendszer: nem gépi, szintetizátoros megoldással, hanem igényes színészi előadásban. Ehhez kapcsolódhatnak egyéb effektek: például az eszköz megrázása esetén eltűnik az előzőleg kifestett rajzból a szín, a tárgyak az iPad mozgatásának irányába változtatják a helyzetüket. Az oldalon megjelenő figurák érintésre kezdik a dialógust. Nem szerzők vannak, hanem stáblista mutatja az alkotókat. A szövegbe beúsznak tárgyak, jelenetek. A tablet mikrofonjába való befújásra mozgásba lendülnek az animációk. Zörejek, hanghatások törlik meg az olvasást.

Felhasznált szemléltetés:

- *Al Gore*: Our Choice
- *Walt Disney*: Toy Story
- Space Dogs Book: Treasure Island
- MaNDA: Online történelmi játékok [10]

Az ismeretek számonkérése

Tekintettel arra, hogy teljesen új tananyagról van szó, az első kurzus alkalmával inkább a gyakorlati jegyes vizsgáztatást írtuk elő. Ez abból állt, hogy egy tesztsorozatot kellett a hallgatóknak a záróvizsgán megoldani. A tesztben voltak egyszerű rákérdések, igen – nem választós kérdések, és kifejtős válaszadási pontok is. Szemléltetésül mindegyikre egy-egy példa:

Eldöntendő kérdés:

Az Europeana saját dokumentumokat szolgáltat? Igen – Nem

Egyszerű kérdés:

Két fogalom: Webaratás és WEB-aggregátor. Jelentésük egy mondatban?

Kifejtős kérdés:

A Print on Demand fogalma, bemutatása.

A teszt tapasztalata az volt, hogy a diákokat egyfajta rosszul értelmezett magolásra készíteti, ez pedig egy ilyen még nem lezárt témakörben, folyton változó intézményrendszerekben nem célravezető. Az oktatás célja ebben a kurzusban a téma iránti érzékenység felkeltése, az új fogalmak megismertetése, a digitális könyvevolúció állomásainak, de be nem fejezett történetének áttekintése.

Ennek megfelelően, a következő kurzusokban már kollokviumi szóbeli számonkérésre került sor. A szóbeli vizsgán lehetőség volt arra is, hogy a témakörhöz kapcsolódó portálokat, weblapokat is a diák mutassa be, feleletét ezekkel a médiumokkal szemléltesse. Itt jönnek az újabb problémák: saját gépet hozzon a diák? (Ezt nyilván nem lehet megkövetelni.) A kivetítés tanári gépen dolgozzon? (Akkor zavarja a többi felkészülőt, illetve intuíciókat adhat a felkészülő hallgatóknak.) Maradt az a lehetőség, hogy a tanár saját note-bookján, iPadján keressük ki a portálokat. Ez viszont újabb probléma, hiszen más gépen dolgozni, mindig nehéz, idő kell az eszköz megismeréséhez, illetve valamilyen technikai probléma megzavarhatja a teljes feleletet.

A helyes visszakerdezés módszertana tehát még mindenképp kidolgozásra vár. A hallgatók számára az a legnagyobb nehézség, hogy igazából nem tételfelmondást kellene nyújtania az e-könyv-kurzuson, hanem egy kis prezentációt. Azt láttatva, hogy ma ez a témakörrel kapcsolatos álláspont, de vannak más megközelítések is.

A leadott tananyagot a kollokviummal záruló tétel-sor jól szemlélteti. Ez az alábbi egysoros címekből állt:

1. Az e-könyv fogalma
2. Az elektronikus könyv formátumai
3. Digitális jogvédelem, DRM és más megoldások
4. Az e-olvasás antropológiája
5. Az ingyenes e-könyvek lelőhelyei
6. Az e-könyvolvasó jellemzői
7. E-könyvolvasás nem e-könyvolvasó-eszközön (számítógép, okostelefon, okostévé stb.)
8. Könyvkölcsönzés e-módra
9. Az e-könyv határterületei
10. Az elektronikus szerzői kiadás, független publikálás (self-publishing)
11. A Google Books (Google Play) jelenség
12. Az e-könyvek globális kereskedelmi portáljai; hazai portálok
13. E-tankönyv, textbook
14. Az e-könyv hazai médiumai, portáljai

15. Social reading: közösségi olvasás, könyv- és könyvélmény megosztó oldalak

Technikai feltételek, gyakorlati e-könyvhasználat

Mint a tananyagból is látszik, rendkívül eszköz- és szemléltetésigényes kurzusról van szó. Ez a feltétel komoly problémákat okoz, függetlenül attól, hogy az ELTE BTK könyvtárosképző intézetének oktatótermei jól felszereltek. Óráról órára változtak, melyik módszer a hatékonyabb. Kézbe adni az eszközöket, vagy tanári szemléltetéssel oktatni. Ugyanis ezek az e-könyvolvasók érzékeny szerkezetek, a gyakorolgotást, próbálkozást nem jól tűrik. További gond, hogy az eszköz közvetlenül dedikált a birtokosához, egy ügyetlen nyomásra komoly összegű rendelést lehet azonnal indukálni. Az iPad kivetítése is nehézségekbe ütközik, a többnyire stabilan elhelyezett, akár nem is elérhető projektorhoz való csatlakoztatást nem könnyű megszervezni. Fontos a jó hangkártya és az élvezhető minőségű hangfalak. A hálózati kapcsolat gyorsasága megoldott, azonban magának az e-könyvolvasónak az egyetemi wi-fi hálózathoz való ráfektetése nem sikerült, vagy alig sikerült: a rendszerek nem működtek együtt. A 3G-és iPadnál ez kisebb probléma, ugyanakkor több könyv csak wi-fi hálózaton használható, az eszköz nem fogadja el a letöltéshez a szokásos mobilkonnekciót. Ez is egy sajátosság: csak wi-fi hálózat esetén olvasható, vagy tölthető le néhány könyv, tekintettel a folyamatosan mozgó nagy adatmennyiségre.

Tapasztalatok, következtetések

A még alig néhány éves, de máris kellően bonyolult és összetett digitális kultúra témakörében az e-könyvészet határainak kijelölését különösen fontosnak tartom. Fennáll a veszélye ugyanis annak, hogy a konvergáló műfajok fogyasztóért vívott harcában a könyv szerűségi értékrendjét és tradicionális értékközvetítő szerepét a képpel, videóval dúsított, gyors szövegekre alapozott mixek, rosszabb esetben meghatározhatatlan identitású digicsomagok, texthibridek vehetik át. Ma mindent e-booknak minősítenek, ami letölthető, monitoron követhető. Úgy gondolom, meg kell kísérelni átadni a diákoknak azt a tapasztalatot, hogy a könyv mindig is változott, a könyv egyáltalán nem egy statikus szövegdoboz. Az e-könyv könyvészeti típusú kutatásának létjogosultságát támasztja alá az is, hogy az előző korszakok bibliográfusai sem állandó – és különböző művelődési elvárások alapján

rögzült – instrumentumnak érzékelték a könyvet. Éppen ellenkezőleg, úgy tekintették, mint szüntelenül megújuló értékközvetítőt. Folyamatosan foglalkoztatta az ágazat minden szereplőjét a könyv jövője, pedig korántsem éltek át olyan gyökeres változásokat, mint mi napjainkban. Úgy láttam, a hallgatók meg is értették, hogy ha a hivatásuk gyakorlására alaposan fel akarnak készülni, akkor el kell sajátítaniuk az e-könyves alapismereteket. Nehézségnek érzékelttem, hogy a diákokat visszafogjam egy kérdéskörben: folyamatosan állást akartak foglalni egy platform, egy eszköz, egy technika, egy globális portál mellett, attól függően, hogy milyen tapasztalataik vannak nekik vagy a környezetükben élőknek valamilyen e-könyves megoldással összefüggésben. Annyira új még az egész e-könyvkomplexum, hogy érzelmek is kötődnek hozzá, ennek pedig természetesen nincs helye a tananyagban.

Néhány részletesebb megállapítás:

- A hallgatói érdeklődés folyamatos, élénk. A résztvevők az e-könyvre mint új médiumra tekintenek, amelynek tanulmányozása során még bőven akad lehetőség a kreativitásra, önálló vélemény megfogalmazására, saját tapasztalatok közlésére. Ez inspiratív.
- A hallgatóknak meg kell értenie, hogy a számonkérés során a magolás, memorizálás nem az elsődleges szempont, hiszen nagyon gyorsan változnak az eszközök és a megoldások. Tehát teljesen fölösleges a tananyag elemeinek gépies, egy vizsgára szóló betanulása. Ezzel szemben konkrét gyakorlati jártasság megszerzésére van szükség a témakörben. Olyan jártasságra, amelynek alapján a további újdonságok nem érik váratlanul a szakembert. Ez azt is jelenti, hogy folyamatosan követni kell a tanórak anyagát, nem lehet az utolsó vizsga előtti napokra hagyni az ismeretek elsajátítását. Ez a megközelítés nyilvánvalóan eltér a szokványos hallgatói hozzáállástól.
- A hallgatók a kurzusra való jelentkezéskor úgy gondolják, a tananyag kizárólag az e-könyvolvasó eszközök működésének megismerésére szorítkozik. Meg szeretnék ismerni ezt az eszközt alaposan. A tananyag azonban inkább e-könyvészet, mint e-könyvolvasó termékbemutató. Ezt a helyzetet nem mindenki fogadja el szívesen, és csalódásnak éli meg. A kurzus címe pedig világosan megadja a témakört. Azonban még nem rögzültek a terminológiák, mindenki mást ért a fogalmakon. Ezért fordulhat elő, hogy a tanórán döbben rá a hallgató, hogy könyvismereti, nem eszközismereti kurzust vett fel.

- A tanárnak folyamatosan ügyelnie kell arra, hogy ne foglaljon állást egyetlen platform, egyetlen eszköz, egyetlen műfaj mellett sem. Ez azért fontos ebben a helyzetben, mert folyamatosak a kérdések ezzel összefüggésben. Ez érthető is, hiszen a diákok, vagy a környezetükben élők, napi szinten vannak olyan helyzetben, hogy éppen az e-olvasás világába szeretnének bekapcsolódni. Ehhez konkrét iránymutatásokat várnak, remélnek.
- Technikailag nem látom a helyes megoldásokat, bizonyára más egyetemek kurzusai hozhatnak tapasztalatot. Az a kérdés ugyanis, hogy hogyan juthatnak a diákok e-readerhez a tanórákon. Több probléma jelentkezik egyszerre: egyrészt sok eszközfajta létezik, mind más és más informatikai kultúra alapján működik; másrészt drágák ezek az e-bookok, és nagyon hamar cserélődnek az egyre intelligensebb verziók. Ezzel lépést tartani egy oktatási intézménynek teljesen lehetetlen, és nem is lehet célja. Azt gondolom, néhány alaptípussal kell rendelkezni, és azt bemutatni. De így a gyakorlati képzés, oktatás vitathatatlanul csorbát szenved.

A könyv változása, megújulása nem új jelenség. Az e-könyvészeti kutakodás ilyen értelemben nem más, mint az évszázadok óta művelt, de a XX. században különösen felerősödő, majd jelen századunkban – összefüggésben az információs társadalom új követelményeivel – kiteljesedő bibliográfiai tudományosság természetes folytatása. Az egyetemi oktatás és kutatás meghatározó jelentőségű lehet az e-könyv természetének leírásában, tudományos feldolgozásában. Nagy előrelépés lenne, ha egyre több hallgató választaná az e-könyv valamelyik jelenségét szakdolgozati témának. Üdvözlendő lenne, ha PhD jelöltek is választanának e-könyves témát. Az e-könyv vizsgálata nem informatikai, hanem könyvészeti feladat, ennek megfelelően kutatását fontos lenne a könyvtár-tudományi oktatás keretein belül tartani.

Irodalom

- [1] KERÉKES Pál: Az elektronikus könyvek kölcsönzésének problémái: szövegbérlet-, text-lízing konstrukciók. = TMT, 58. köt. 5. sz. 2011. p. 191–198.
- [2] KOLTAY Tibor: E-könyvek: technológia és birtoklás. = Médiakutató, 11. köt. 3. sz. 2010. p. 49–53.
- [3] KERÉKES Pál: e-book kalauz. Az elektronikus könyv kisenciklopédiája. Budapest, Kossuth Kiadó, 2011. p. 54.

[4] FITZ József: A könyv története. Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1930. p. 79.

[5] KNER Imre: A könyv művészete. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1972. p. 217.

[6] <http://www.the-digital-reader.com/2012/02/07/who-loves-ereaders-infographic/>

[7] <http://visual.ly/>

[8] <http://infographics.blog.hu/>

[9] <http://dailyinfographic.com/what-happens-to-your-digital-life-when-you-die-video-infographic>

[10] <http://jatek.mandarchiv.hu/>; http://mandarchiv.hu/video/1269/A_mohacsi_csata

Beérkezett: 2012. VIII. 13-án.

Digitális toll is jár a Sony új e-könyvolvasójához

A Sony Reader PRS-T2 egyaránt vezérelhető az érintőképernyőn keresztül és digitális toll segítségével. A készüléket integrálták a Libri nemzetközi rendszerébe is.

Az új modell nem sokban különbözik elődjétől, a Sony Reader PRS-T1-től. A 17,3x11x1 cm méretű és 160 gramm súlyú e-könyvolvasó 6 collos, 800x600 képpontos felbontású E-Ink Pearl kijelzőt kapott. Beépített memóriája 1,3 GB, de SDHC memóriakártya segítségével bővíthető. A PRS-T2 támogatja a 802.11b/g/n-s WLAN-szabványt, továbbá az Epub, a PDF és a TXT fájlok használatát. Az Adobe digitális másolásvédelmével látták el, s képes a tartalmakat továbbítani a Facebookra és az Evernote szolgáltatásra. Rendelkezik továbbá 3,5 mm-es fejhallgató-csatlakozóval és integrált MP3-lejátszóval is.

Az érintőképernyő az infratechnikának köszönhetően az ujjunk mellett gyakorlatilag bármilyen tompa végű eszközzel használható. A Sony digitális tollat mellékel a termékhez. A kijelző alatt elhelyezett gombok jól kezelhetők, az e-könyvolvasó akár egy kézzel is megtartható és közben lapozni is lehet anélkül, hogy minden egyes alkalommal az érintőképernyőt kellene igénybe venni. Az egyes oldalak közötti váltás mindössze fél másodpercet vesz igénybe. A könyvek akár USB-porton keresztül a PC-ről, vagy a memóriakártyák segítségével is áttöltethetők. A menü jól áttekinthető, ki kell emelni a jegyzetomb funkciót, a jó PDF-kezelést és az integrált szótárat.

Összességében elmondható, hogy a Sony Reader PRS-T2 könnyebb és vékonyabb az Amazon Kindle Touch készülékénél.

/SG.hu Hírlevél, 2012. szeptember 5., <http://www.sg.hu/>

(SzP)